

ОЦІНКА РІВНЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ДЕПОЗИТНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ

АНОТАЦІЯ. У статті надано оцінку рівню концентрації банків України на ринку депозитів населення. Розглянуто основні напрями формування депозитної стратегії банків-лідерів, що забезпечують їм конкурентну позицію на ринку депозитних послуг населенню з метою залучення необхідних обсягів депозитних ресурсів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ринок депозитних послуг, концентрація, депозити населення, банки-лідери, стратегія на ринку депозитів населення.

АННОТАЦИЯ. В статье дана оценка уровню концентрации банков Украины на рынке депозитов населения. Рассматриваются основные направления формирования депозитной стратегии банков-лидеров, обеспечивающих им конкурентную позицию на рынке депозитных услуг населению с целью привлечения необходимых объемов депозитных ресурсов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: рынок депозитных услуг, концентрация, депозиты населения, банки-лидеры, стратегия на рынке депозитов населения.

ANNOTATION. The level of concentration of banks in Ukraine in the public deposits market is estimated. The basic directions of leading banks' deposit formation strategies that ensure their competitive position in the public deposit services market and raising of the necessary volume of deposit resources are described.

KEYWORDS: market of deposit services, concentration, public deposits, leading banks, strategy in the market of public deposits.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні банківська конкуренція на ринку щодо залучення вкладів населення помітно посилюється і зростає відповідно до зміни соціально-економічних умов. Швидка зміна цих умов, відкритість зовнішньому середовищу, схильність до внутрішніх перетворень спонукають банківську систему до постійного удосконалення та підвищення ефективності діяльності. Для збільшення кількості реальних споживачів банківських послуг банківська діяльність усе більше ускладнюється через постійне зростання кількості продуктів і послуг, що пропонуються клієнтам.

Конкуренція є важливою характеристикою ефективності діяльності сучасного банківського ринку, що дозволяє виявити конкретні переваги в банківській діяльності та впливає на рівень процентних ставок, ефективність формування і перерозподілу грошових ресур-

сів населення. Аналіз рівня конкуренції у банківській сфері є необхідним завданням для визначення чинників, які впливають на розвиток окремих банків, діяльність банківського ринку та економіки в цілому. Конкурентна структура банківського сектору визначає рівень ефективності діяльності його економічних агентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем, що охоплюють розкриття сутності і ролі депозитів населення у формуванні ресурсної бази банків, формуванні депозитної стратегії банків зроблений у працях Дзюблюка О.В., Рисіна В.В., Вовчак О.Д., Берегулі А.Я., Гаршиної О.К., Крухмаль О.В., Євченко Н.Г., Дребот Н.П., Галько О.Р. Значні наукові результати щодо питань концентрації ринку банківських послуг і ринкових позицій певного банку на ньому представлені у працях Гладких Д., Остролюцького М., Мельник Т., Базилевич В., Філюк В.

Метою статті є дослідження та оцінка рівня концентрації комерційних банків України на ринку депозитів населення, визначення основних конкурентних переваг банків-лідерів.

Основний матеріал. Вітчизняний банківський ринок характеризується наявністю великої кількості банків. На початок 2012 року кількість банків, зареєстрованих в Україні, досягала 175, що є досить високим показником [1]. Очевидно, що в таких умовах рівень конкуренції активно підвищується, а отже, банки концентрують свою увагу на методах залучення коштів фізичних осіб. Проте, більшість з банків не мають значного впливу на конкурентне становище в банківській сфері, що частково пов'язано зі слабкою конкурентною позицією. У такій ситуації можна стверджувати про сегментованість ринку банківських послуг у результаті різних рівнів капіталізації банків, різного ступеня насиченості ринків банківськими депозитними продуктами.

Загострення конкуренції між банківськими установами приводить до підвищення рівня ринкової концентрації. За таких обставин обґрунтування основних сутнісних моментів ринкової концентрації у практичній площині є актуальним напрямом досліджень в економічній науці як своєрідної бази, що сприятиме формуванню розвитку банківської системи країни в умовах інтенсивної конкурентної боротьби. Варто зазначити, що в сучасних умовах дослідження процесів конкуренції та концентрації на вітчизняному банківському ринку є украй важливим, тому що процеси консолідації можуть вплинути на конкуренцію у банківській системі та призвести до виникнення монополій.

Разом з тим, питання, пов'язані із дослідженням концентрації банківського ринку України та її впливу на конкуренцію, розробле-

ні в економічній літературі не повною мірою. Відтак, проведемо дослідження з метою виявлення особливостей концентрації на банківському ринку України. У зв'язку з цим, основними завданнями дослідження є визначення показників ринкової концентрації та проведення на їх основі аналізу сучасного стану банківської системи.

Конкурентна позиція — це становище, яке той чи той банк займає на ринку відповідно до результатів своєї діяльності, а також у відповідності зі своїми перевагами і недоліками порівняно з іншими кредитними інституціями [2, с. 86].

Для вивчення конкурентної структури та рівня концентрації банків на ринку депозитних послуг вважаємо за доцільне як об'єкт дослідження обрати загальний обсяг депозитів населення за всіма банками, що зареєстровані та функціонують на території України. За методикою НБУ всі банки поділяються на чотири групи залежно від величини активів. Результати проведеного дослідження показали, що переважаючу частку депозитів населення на ринку депозитів мають банки першої групи. З січня 2007 року по липень 2012 року банки цієї групи, фактично, не змінили свою концентрацію по ринку депозитних послуг щодо залучення вкладів населення. Їх частка коливається від 67,5 % на 01.01.2007 р. до 70,4 % на 01.01.2010 р. і 69 % у 2012 р. (рис. 1).

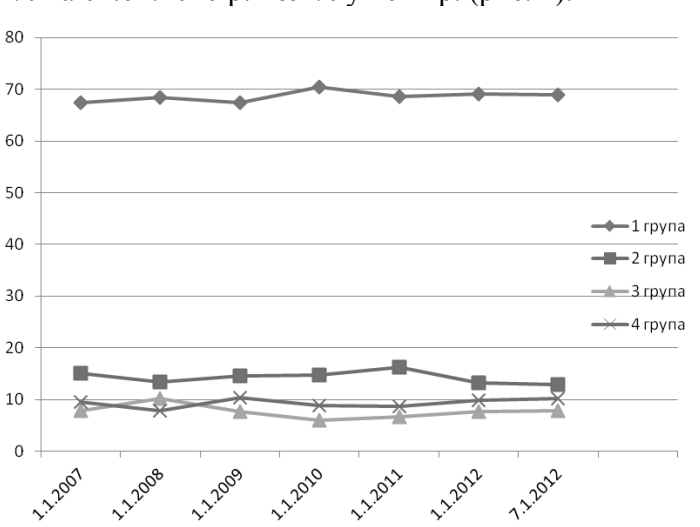

Рис. 1. Структура депозитів населення по групам банків України за період з 2007 по 2012 рр., %

* Складено за джерелом: [1]

Щодо банків інших груп, то частка залучення депозитів населення в них є значно нижчою. Так, на банки другої групи припадає у 2012 р. 13 % депозитів населення, третьої групи — 8 %, четвертої — 10 %, хоча за кількістю банків вони значно перевищують банки першої групи. В абсолютному виразі IV група банків є найчисельнішою і складається із 117 банків, а III група — із 22 банку, II — 19, у той час як до I групи відноситься усього 17 банків.

З огляду на мету дослідження із загальної сукупності банків додатково виокремлено групу банків, до складу якої включено банки з рівнем залучення вкладів населення не менше 1 % у загальному обсязі залучених депозитів фізичних осіб. За результатами проведеного ранжування в цю групу попали великі системні банки, що належать до першої групи та окремі банки з другої групи. Необхідно відмітити, що значну увагу роботі зкладами населення приділяють різні банки: державні; іноземні, що присутні на вітчизняному банківському ринку; ПАТ, що працюють з великим бізнесом та ті, що працюють в сегменті роздрібного бізнесу.

З метою вивчення концентрації банківського ринку України побудуємо профілі концентрації вкладів населення перших двадцяти одного лідерів банківської системи України щодо залучення грошових коштів населення, використовуючи розраховані коефіцієнти (рис. 2).

Рис. 2. Концентрація депозитів комерційних банків України, що переважають на ринку депозитів населення станом на 01.07.12

* Складено за джерелом: [1]

Домінуючу позицію на ринку депозитних послуг займає Приватбанк, продовжуючи нарощувати власний ресурсний потенціал за рахунок внутрішніх джерел. Така політика банку реалізується в межах стратегії діяльності банку якою передбачається увійти до трійки найбільших банків-лідерів з впізнаваності та задоволенні клієнтів обслуговуванням. Банк прагне охопити не менше 2/3 економічно активного населення України простими доступними банківськими послугами при їх високій культурі обслуговування [3, с. 68; 4].

Згідно зі світовою практикою, оцінка ризику концентрації депозитів як «високого», «помірного» або «низького» заснована на загальноприйнятій градації рівня концентрації. Так, ризик концентрації депозитів вважається «низьким», якщо рівень концентрації складає до 10 %, «помірним» — від 10 % до 18 % або «високим» — більше 18 %. Високий рівень концентрації, згідно світової практики, притаманний тільки Приватбанку — 22,8 %. Ризик концентрації депозитів інших банків відноситься до низького. Однак, якщо розглядати вітчизняну банківську систему можна підійти до детальнішої градації рівня концентрації банків за депозитами (табл. 1).

Таблиця 1

КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВ ПО ЗАЙНЯТІЙ НИМИ ПОЗИЦІЇ НА РИНКУ

Розподіл ринкових часток, %	Положення банку
10—20	Лідер даної частки ринку — Приватбанк
5—10	Банки з сильною конкурентною позицією: Ощадбанк
2—5	Банки з помірною конкурентною позицією: Райффайзен банк Аваль, Укресімбанк, Укрсіббанк, Укрсоцбанк, Дельта-банк, Перший укр.міжнародний банк, Промінвестбанк, Фінанси та кредит, Брокбізнесбанк, Альфа-банк
1—2	Банки зі слабкою конкурентною позицією: 9 банків
0—1	Аутсайдери ринку: 154 банки

Концентрація депозитів, зловживання домінуючим становищем, антиконкурентні дії банків перших трьох груп може спричинити такі негативні наслідки, як відсутність у даних банків стимулів до постійного розширення асортименту банківських послуг і підвищення їх якісного рівня, зміни ціни на послуги, впровадження нових технологій, розробки нових

продуктів і підходів у сфері обслуговування клієнтів, розробки нових стратегій просування на ринку депозитних послуг. Висока концентрація банків на ринку депозитів перешкоджає ефективній банківській конкуренції та обумовлює системний ризик ліквідності.

Аналізуючи побудований графік (рис. 1), можна зробити висновок про достатньо високий ступінь концентрації, що склався у вітчизняній банківській системі. Так, коефіцієнт 0,22 має тільки Приватбанк, що підтверджує раніше зроблений висновок про позиювання його на ринку як беззаперечного лідера. У межах 0,08 тримається Ощадбанк. Загалом перші два банки мають значення 0,313, що означає 31 % частку в загальносистемних депозитах. Далі йде група з п'яти банків так званого «другого ешелону» — Райффайзенбанк Аваль, Укресімбанку, Укрсіббанк, Укрсоцбанк і Дельта-банк, які мають відповідний показник у межах 0,04—0,05. На перші сім банків припадає 49,6 % депозитів населення в загальному обсязі депозитів фізичних осіб.

До наступної групи за ступенем концентрації вкладів фізичних осіб відносяться банки, частка яких у загальному обсязі залучених депозитів фізичних осіб коливається у межах від 0,02 до 0,01. Сюди увійшли банки як першої групи, так і деякі з другої групи банків за класифікацією НБУ. На них припадає 25,4 % у загальносистемних депозитах.

Таким чином, на 21 банк з часткою більше 1 % у загальному обсязі залучених депозитів фізичних осіб припадає 74,9 % депозитів населення. Частка інших банків становить менше 1 % частки ринку (для кожного). Загальна частка таких банків на ринку складає близько 25 %.

Розглянемо стратегії, що використовуються банками, які домінують на ринку депозитних послуг. Приватбанк використовує стратегію лідерства. Вона виражається в тому, що за роки формування банківської системи та становлення ринкових відносин Приватбанк не тільки витримав кризи, але й зміг залучити VIP-клієнтів, надаючи їм весь спектр послуг і знижки у зв'язку з довготривалими відносинами. Він запроваджує нові продукти, що орієнтовані на широку мережу своїх відділень, такі як інтернет-клієнт-банк, GSM-banking. Пріоритетний напрямок — розвиток комплексу послуг для індивідуального клієнта, тобто використовуються елементи стратегії концентрації на основі диференціації. Такої ж стратегії дотримується і Райффайзен банк Аваль. Банк прагне зробити обслуговування дешевшим порівняно з іншими банками, створює для клієнта можливість зручного кори-

стування банком, запроваджує нові продукти та технології, різноманітні заохочення та зручність забезпечення пенсіонерів і їх рахунків.

Ощадбанк зберіг і відбудував найширшу філійну банківську мережу, яка поєднує біля 6700 установ, для того щоб задовольнити високоякісним сервісом клієнтів у ісіх регіонах України [5]. Постійно удосконалюючи існуючі та розробляючи нові банківські продукти банк прагне забезпечити населення надійним фінансовим інструментом тривалого та гарантованого заощадження.

Укрсоцбанк дотримується стратегії найкращого продукту. Це виражається у пропозиції досконаліших продуктів на основі традиційних. Діяльність Укрсиббанку направлена на розширення спектру послуг, що надаються, і залучення нових клієнтів.

Висновки. Успіх роботи банку в конкурентних умовах безпосередньо пов'язаний із наявністю в нього конкурентних переваг, які прямо чи опосередковано впливають на економічну ефективність його діяльності. На основі узагальнення досвіду роботи лідерів ринку депозитних послуг населенню визначено, що основними конкурентними перевагами є: надійність банку; розгалужена мережа відділень; якість обслуговування клієнтів; сегментування депозитного портфелю; гнучка цінова та асортиментна політика; запровадження дистанційного обслуговування клієнтів; застосування прийомів маркетингу та розширення каналів збуту. Кожен банк має виважено підходити до формування депозитної бази на основі науково обґрунтованих підходів та організації роботи менеджменту банку щодо залучення коштів клієнтів.

Сучасними формами конкурентної боротьби комерційних банків на ринку депозитних послуг є боротьба на рівні корпоративної культури та продуктової стратегії. Великі банки конкурують між собою переважно на якості менеджменту. Середні банки конкурують на рівні окремих продуктів, спираючись або на створення нових продуктів (що є прибутковішим через унікальність і несхожість пропозиції), або на вдосконалення діючих продуктів (що є менш прибутковим). Невеликі банки конкурують за рахунок демпінгу процентних ставок і тарифів. Основною моделлю конкурентної поведінки для більшості українських банків з їх незначним капіталом і, відповідно, незначними масштабами діяльності, є конкуренція на рівні певних банківських продуктів і корпоративної культури в банківських установах.

Література

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]: Національний банк України. — Режим доступу до сайту:// <http://www.bank.gov.ua>

2. *Кодацький В.* Організація діяльності банківських установ в умовах ринку/ В. Кодацький // Банківська справа. — 2007. — № 1. — С. 85—92.

3. *Казарезов А.Я., Матвієнко С.В.* Модель формування фінансової стратегії комерційного банку / А.Я. Казарезов, С.В. Матвієнко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. — Т. 133. Вип. 120. Економіка. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. — С. 66—71.

4. Офіційний сайт ПАТ «Приватбанк» [Електронний ресурс]: Режим доступу до сайту:// <http://www.privatbank.ua>

5. Офіційний сайт АТ «Ощадбанк» [Електронний ресурс]: Режим доступу до сайту:// <http://www.oschadnybank.com/ua>

Стаття надійшла до редакції 13.12.2012